

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking: De geldige operationalisering van begrippen: Een voorstel

Vree, J.K. de

Citation

Vree, J. K. de. (1971). Boekbespreking: De geldige operationalisering van begrippen: Een voorstel. *Acta Politica*, 6: 1971(3), 311-313. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451337>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451337>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Austin Ranney, ed., Political Science and Public Policy, Chicago (Markham Pub. Co.) 1968, 287 p., \$5.95 hardcover.

Ira Sharkansky, ed., Policy Analysis in Political Science, Chicago (Markham Pub. Co.) 1970, 476 p., \$8.00 hardcover, \$5.00 paperbound.

Een van de eigenaardigheden van de wetenschap is dat de beoefening van bepaalde takken van wetenschap zich concentreert om bepaalde personen en plaatsen, en dat de aandacht voor bepaalde onderwerpen in de tijd niet constant is maar onderhevig aan een zekere mode.

Zo is de laatste jaren in de politicologie een toenemende belangstelling te constateren voor onderzoek naar het overheidsbeleid, met name naar de inhoud en de effecten ervan. Een belangrijk jaar in dit verband is 1965, toen het Amerikaanse Committee on Governmental and Legal Processes van de Social Science Research Council een conferentie belegde met als thema: de kennis en vaardigheden van de politicoloog met betrekking tot het onderzoek naar, de evaluatie van, en het adviseren omtrent de inhoud van het overheidsbeleid, en zijn verplichtingen daartoe uit hoofde van zijn wetenschappelijk bezig zijn. De commissie ging aan het werk en het resultaat was het boek *Political Science and Public Policy*, geredigeerd door Austin Ranney en verschenen in 1968 bij Markham Publishing Company te Chicago.

Twee jaar later bundelde Sharkansky een aantal eerder in tijdschriften of anderszins verschenen artikelen en gaf deze, voorzien van samenvattingen in een uitstekend inleidend hoofdstuk bij dezelfde uitgever uit onder de titel *Policy Analysis in Political Science*.

Dit uitgevershuis is als een van de belangrijkste concentratiepunten te beschouwen. In zijn 'Political Science Series', geredigeerd door Aaron Wildavsky, zijn naast genoemde boeken nog een aantal algemene publikaties verschenen op het gebied van de politicologische beleidsanalyse, terwijl in zijn serie 'Public Policy Analysis' een aantal detailstudies verschenen zijn.

De politicologische beleidsanalyse houdt zich bezig met het op systematische wijze ontwikkelen, analyseren en vergelijken van het overheidsbeleid, waarbij het vooral gaat om het vaststellen van de effecten van het beleid en het vinden van beleidsalternatieven.

Beleidsanalyse in de politicologie is op zichzelf niets nieuws. Het moderne onderzoek verschilt echter in verschillende opzichten van onderzoek van oudere datum zoals Sharkansky in de inleiding tot het door hem geredigeerde boek stelt. Allereerst ligt de nadruk op verklaring, pas op grond daarvan kan men tot het doen van aanbevelingen komen. Om tot een verklaring te kunnen komen, gaat men vergelijkend te werk, zoekt men naar economische, sociale, historische en politieke variabelen, en tracht men tenslotte ten beleidstheorie op te bouwen.

Een algemene beleidstheorie bestaat op dit moment nog niet. Wel bieden beide boeken, voornamelijk in de artikelen van de redacteuren, een aanzet daartoe in de vorm van een begrippenapparaat. Voorlopig lijkt een input - output model zoals Easton ontworpen heeft ter analyse van het politieke systeem het meest bruikbaar. Zowel Easton, als in navolging van hem Ranney, Sharkansky en de meeste van de auteurs in hun respectieve bundels, zien het politieke systeem als een conversiesysteem waarbinnen de inputs vanuit de omgeving omgezet worden in een output, namelijk het beleid. Zij maken daarbij onderscheid tussen de inhoud van het beleid en de (al dan niet bedoelde) effecten (outcomes) ervan, die via de feedback weer terugwerken op de input. In de beleidsanalyse nu krijgt de output de volle aandacht,

niet alleen als variabele die afhankelijk is van het politieke systeem en de input, maar ook als onafhankelijke variabele.

Het boek van Sharkansky concentreert zich voornamelijk op de relatie input — politiek systeem — output. Het boek bevat, na twee meer algemene theoretische opstellen, empirische studies die ingedeeld zijn naar de aard van de factoren die van invloed zijn op de inhoud van het beleid: de economie, de politieke cultuur, individuele actors en instellingen.

Tenslotte volgt een deel waarin een viertal opstellen verzameld zijn met betrekking tot de evaluatie van het beleid, waarbij ook de effecten van het beleid behandeld worden. Opvallend is dat sommige auteurs gebruik maken van een politicologisch equivalent van de economische kosten- en batenanalyse.

Het boek onder redactie van Ranney is ingedeeld naar het materiële object. Na een theoretiserend deel volgen empirische studies met betrekking tot het binnen- en het buitenlandse beleid. Het boek wordt afgesloten met een deel waarin drie opstellen de moeilijkheden en mogelijkheden van de politicologische beleidsanalyse behandelen. Dat deze nog jonge tak van de politicologie tal van mogelijkheden heeft maken beide boeken meer dan duidelijk. Dat beleidsanalyse noodzakelijk is eveneens. De inhoud van het overheidsbeleid en de effecten ervan zijn te belangrijk om ze onbestudeerd te laten. Behalve dat de politicologie het beleid uit zuiver-wetenschappelijk oogpunt behoort te bestuderen omdat het nu eenmaal een essentieel onderdeel van de politiek is, zijn er voldoende redenen uit toegepast-wetenschappelijk oogpunt. De Nederlandse rijksoverheid maakt trouwens zelf in toenemende mate gebruik van beleidsanalyses, zij het dat deze nog overwegend van economische aard zijn. Dit is waarschijnlijk te danken aan de omstandigheid dat de economie reeds verder ontwikkeld is dan de politicologie. Wat beide boeken ook duidelijk maken is dat we nog ver af zijn van voldoende politicologische kennis om inzicht te hebben in de factoren die het beleid bepalen en in de verschijnselen waarop het beleid van invloed is. Niemand zal echter kunnen ontkennen dat politicologen die zich met beleidsanalyse bezig houden werk doen dat maatschappelijk relevant is. De tendentie die in beide boeken te vinden is, is dat dit werk, wil het werkelijk relevant en vruchtbaar zijn, wetenschappelijk hetzij zuiver hetzij toegepast behoort te zijn.

Sharkansky besluit de inleiding tot de door hem samengestelde bundel met enkele opmerkingen omtrent de toekomst van de politicologische beleidsanalyse. Eén daarvan is dat hij een toenemende aandacht ziet voor de effecten van specifieke vormen van beleid en de effecten van veranderingen in het proces waarin het beleid tot stand komt. En, zo besluit hij, er is geen enkele reden waarom politicologen zich met deze problemen niet bezig zouden gaan houden. Beide publikaties leggen voldoende getuigenis daarvan af.

H. J. Aquina

R. W. Boesjes-Hommes: De geldige operationalisering van begrippen — een voorstel. Boom, Meppel 1970, 250 pp.

Een van de kernproblemen van de ontwikkeling van empirische theorieën is dat van hun operationalisering: het leggen van een verband tussen de waarneembare werkelijkheid enerzijds en het door de onderzoeker ter verklaring daarvan ontwikkelde stelsel van vooronderstellingen en begrippen anderzijds.

Voor mevrouw Boesjes-Hommes stelt zich dit probleem in de vorm van de vraag hoe men 'begrippen' aan de empirie verbindt, hoe men 'begrippen' een empirische 'inhoud' of 'betekenis' geeft.

Als ingang tot deze problematiek onderscheidt zij verschillende soorten begrippen: *concreta, illata, abstracta*, en *theoretische constructa* (p. 74). De eerste drie soorten zijn min of meer rechtstreeks in observatietermen *gedefinieerd* en stellen dan ook nauwelijks operationaliseringsproblemen. Bij de theoretische constructa of -begrippen doen zich deze problemen wèl voor, zij worden nièt in observatietermen gedefinieerd. 'De samenstellende kenmerken van een theoretisch begrip hebben zèlf reeds een hoog abstractieniveau (. . .). Deze kenmerken hebben gewoonlijk niet betrekking op direct waarneembare objecten, maar vergen een interpretatie in hoeverre en hoe geoperationaliseerd zij kunnen dienen als samenstellende delen van het theoretische begrip' (p. 88). Hun definiëring vindt plaats op basis van een theorie (p. 87): zij maken deel uit van een 'nomologisch netwerk, waarbinnen op zijn minst twee, maar gewoonlijk meer theoretische begrippen op een bepaalde theoretische wijze met elkaar in verband zijn gebracht' (p. 85). Het komt er op neer, dat de schrijfster zich zal bezighouden met de operationaliseringsproblemen van die begrippen die deze problemen ook inderdaad stellen, een probleemstelling waarvoor men de uitvoerige bespreking van de genoemde indeling (pp. 74—100) eigenlijk nauwelijks nodig heeft.

Wat in het onderhavige werk ontbreekt is een gedegen analyse van de begrippen 'begrip' en 'betekenis', een manco dat niet wordt opgeheven door het geven van een indeling als bovengenoemde (dit geldt trouwens evenzeer voor de onderscheiding tussen 'categoriserende' en 'theoretische' begrippen (pp. 18 ff.). Vragen als 'wat is een begrip en wat is de betekenis van een begrip?', hoe wordt een begrip gevormd en wat bepaalt de betekenis ervan?', 'op welke wijzen kan men begrippen definiëren?', komen niet of nauwelijks aan de orde. Toch zijn dit kernvragen in het kader van de onderhavige problematiek en het ontbreken van een grondige behandeling ervan is dan ook niet zonder ernstige gevolgen voor schrijfters aanpak van het operationaliseringsvraagstuk.

Zo vat zij het operationaliseringsvraagstuk op als een zaak van 'indicering' (pp. 3, 142) en schrijft zij: 'De geoperationaliseerde variabelen van theoretische begrippen noemt men indicatoren. Indicatoren zijn variabelen, resultanten van voorschriften voor waarnemingen en voor de verwerking van deze waarnemingen; zij worden gebruikt in plaats van de niet in onderzoektaal te formuleren theoretische begrippen' (p. 3). Het zou er om gaan de 'theoretische' taal in de 'empirische' taal 'om te zetten' (p. 145); om een 'gelijkstelling' (p. 178) of 'equivalentie' (p. 179) tussen beide talen tot stand te brengen. En een geldige operationalisering zou er dan een zijn waarbij er 'overeenstemming' is tussen de 'betekenis' van de 'empirische variabele-zoals-bepaald' en het 'theoretische begrip-zoals-bedoeld' (p. 142).

Wat wij hier echter hebben te verstaan onder 'omzetting', 'gelijkstelling', 'equivalentie', 'in de plaats stellen voor', en 'overeenstemming', blijft in het duister — en daarmee tevens de aard van de relatie tussen theoretische begrippen en empirie. Ook wanneer schrijfster dan nagaat aan welke condities indicatoren moeten voldoen willen zij tot geldige operationalisering leiden (pp. 177 ff.), wordt de aard van de zojuist genoemde relaties niet of nauwelijks nader bepaald. Ditzelfde geldt voor haar behandeling van de 'toetsing' op de geldigheid van operationalisering (pp. 205 ff.). Hoewel mevrouw Boesjes-Hommes *theorieën* als uitgangspunt voor haar behandeling van het operationaliseringsvraagstuk heeft genomen (zie i.h.b. pp. 1—7, 18 ff., 84 ff., 116 ff.), ontbreekt een nadere analyse van het verschijnsel 'theorie' zo goed als geheel. Afgezien van een korte omschrijving ervan (op p. 3), gaat zij nergens in op vragen betreffende de structuur, opbouw, en ontwikkeling van (empirische) theorieën. Hoe begrippen in theorieën functioneren; hoe zij figureren in, en bepaald worden

door, de postulaten of vooronderstellingen ervan; hoe theorieën een empirische interpretatie kunnen krijgen — dit alles komt nauwelijks aan de orde. In feite toont schrijfster een sterke neiging om begrippen als losse, geïsoleerde, 'dingen' of 'entiteiten' te behandelen, die men kan 'gelijkstellen met', of 'in de plaats stellen van' andere 'dingen'. Nadere analyse van het verschijnsel 'theorie' zou gemakkelijk tot een nauwkeuriger vaststelling van het verband tussen begrippen en vooronderstellingen of postulaten hebben kunnen leiden en daarmee uiteindelijk tot een bevredigender bepaling van de aard van de relatie tussen empirie en theoretische begrippen. In dit verband kan men zich bijvoorbeeld afvragen of het wel zo zinvol is om theoretische begrippen op te vatten als de 'bouwstenen' of 'basiselementen' van theorieën (pp. 3, 85), in plaats van *proposities* (m.n. postulaten of vooronderstellingen). Bij het ontbreken van een dergelijke analyse wordt ook niet duidelijk wat schrijfster bedoelt met de door haar gepropageerde 'deductieve benadering', waarbij een 'set indicatoren op een deductieve wijze van het theoretische begrip is afgeleid' (p. 59).

Verwarrend is verder dat de schrijfster enerzijds theoretische begrippen binnen theorieën laat optreden, deze begrippen anderzijds zelf ook weer als 'theorieën' opvat (pp. 41, 56). Het gaat bij dit alles niet om louter terminologische onduidelijkheden en onzuiverheden, maar om zaken die van wezenlijk belang zijn voor de bepaling van wat begrippen en hun betekenissen zijn enerzijds en van de relatie tussen deze en de empirie anderzijds.

Het oordeel over het werk als geheel moet dan ook ongunstig luiden. Afgezien van incidentele nuttige wenken voor de onderzoekspraktijk en een groot aantal voorbeelden van onderzoeksproblemen in praktische gevallen, blijft de behandeling van de materie teveel aan de oppervlakte. Het werk kan moeilijk als een verrijking van de methodologische of wetenschapsfilosofische literatuur worden beschouwd.

J. K. de Vree

Curry jr., R. L. en Wade L. L., A Theory of Political Exchange, economic reasoning in political analysis, Englewood Cliffs, N. (Prentice Hall), 1968. — 130 p.

Dit boek is uitgekomen in de door David Easton geredigeerde Contemporary Political Science Series van Prentice Hall. Het is geschreven door een econoom (Robert Curry, Sacramento State College) en een politicoloog (L. Wade, Purdue Universiten) tezamen.

In hun inleiding zeggen de auteurs er niet naar gestreefd te hebben het begrip 'uitwisseling' te operationaliseren, noch om alle problemen, die aan dat begrip kleven, te bespreken. Wat zij wel nagestreefd hebben is: 'to deal with four central theoretical issues, or concerns, in modern political analysis' (p. IX). Bedoeld worden issues, die van centraal belang geacht kunnen worden met betrekking tot het begrip 'politieke uitwisseling'.

De eerste issue is dat 'uitwisseling' opgevat wordt als iets dat tot wederzijds voordeel kan zijn voor de betrokkenen, zelfs als dezen onderling in conflict zijn. 'Politieke uitwisseling' wordt dan gedefinieerd als 'consisting in the mutual flows of costs and rewards between and among political actors. Exchange will occur, we assume, when it is to the mutual advantage of the actors to trade costs for rewards' (p. 35).

In eerste instantie wordt uitwisselend gedrag verklaard met behulp van de grensnuttheorie. Dit houdt in dat uitwisseling plaats vindt volgens de vergelijking